

MAHMUD EROL KILIÇ

ŞEYH-İ EKBER

İBN ARABİ DÜŞÜNCESİNE GİRİŞ

SUFI
KİTAP

İÇİNDEKİLER

Kitaba Önsöz / 7

Giriş / 15

I. BÖLÜM MUHYİDDİN İBN ARABİ

Hayatı ve Eserlerine Genel Bir Bakış / 19

Hayatı / 21

Ailesi / 22

Nesebi / 24

Künyesi / 24

Doğumu, Gençliği ve Yetiştigi Muhit / 25

Tahkik Yolunda İlk Hocaları ve Bidâyet Halleri / 28

Evlilikleri ve Çocukları / 35

Seyahatleri / 37

Vefatı / 43

Eserleri / 45

Eserlerindeki Üslubu / 45

Eserlerinin Kendisi Tarafından Çıkarılan Listesi ve Ana Konuları / 51

Umumî Olarak Görüşleri / 73

Umumî Olarak Tesirleri / 77

II. BÖLÜM VARLIK VE MERTEBELERİ

İstilah ve Tarih

İstilah / 83

Tarih: İbn Arabî'den Öncekilerin Görüşleri / 86

Muhammedî Olmayan Kaynaklarda Vücûd ve
Mertebelei Konusundaki Görüşlere Toplu Bir Bakış / 90
Muhammedî Mütefekkirlerin Bu Konudaki Görüşleri / 138

III. BÖLÜM İBNU'L ARABÎ'DE VARLIK VE MERTEBELERİ “Vücûd ve Merâtibu'l-Vücûd”

- İbn Arabî'nin Vücûd'a Dair Görüşleri ve Kaynakları / 179
Âyetler / 179
Hadisler / 194
Bu Kaynaklardan Mevhûb Tecelliyât ve Vücûd Bilgisi / 214
Vücûdun Birinci Tefsiri Veya Vücûd = “Bulmak” / 224
Vücûdun İkinci Tefsiri Veya Vücûd = “Olmak” / 236
Daha Taayyün Göstermeyen Mutlak Vücûd: [I] Lâ-Taayyün / 241
Mutlak Vücûd'dan İlk Taayyün Eden Hakikat-ı Muhammediyye:
[II]- Taayyün-i Evvel / 288
İkinci Taayyünün Doğuşu: [III] Taayyün-i Sâni / 299
Mertebe-i Ervah [IV] / 313
Mertebe-i Misâl [V] / 314
Mertebe-i Şehâdet [VI] / 314
Mertebe-i İnsân [VII] / 315
Konuyla İlgili Daha Sonraki Zamanlarda
Ortaya Çıkan Bazı Problemler / 316
Vahdet-i Vücûd Meselesi / 316
Vücûd ⇨ Şuhûd veya Şuhûd ⇨ Vücûd Meselesi / 319

IV. BÖLÜM İBN ARABÎ'NİN VÜCÛDA DAİR GÖRÜŞLERİNİN TESİRLERİ

- İbn Arabî'nin Vücûd Görüşünün Hususî Tesirleri / 325
İbn Arabî'nin Vücûd Görüşünün Umumî Tesirleri / 330
SONUÇ / 333
BİBLİYOGRAFYA / 337
İNDEKS / 359

GİRİŞ

Beşeriyetin yüzyıllar boyunca en fazla üzerinde fikir yürüttüğü meselelerden biri de, etrafında gördüğü şeylerin; güneşin, ayın, yıldızların, hayvanların, bitkilerin ve tabii ki kendi menşeinin ne olduğu, bunların nereden geldikleri ve eğer bir yerden gelmişlerse o geldikleri yerle halihazırdaki irtibatının ne olduğu ve bütün bu şeylerin sonlarının da ne olacağı hususu olmuştur. Dinlerin *Yaratıcı* ve *Yaratılan* ilişkisi çerçevesinde getirdiği bilgiler -dejenerasyon sürecinde- bir yandan temsille daha iyi anlayan beşerin dilinde mitolojilerin kozmogonik malzemesi haline inkılâb etmiş diğer yandan da -inhitât sürecinde- bu konularda birtakım fikirler yürütecek olan felsefi mekteblerin en temel sahası olan *Varlık* problemi haline gelmiştir. Bizim ve etrafımızdaki şeylerin var oluşlarının hakikati nedir? Bunlar gerçekten *var* mıdır? Yoksa biz mi onları böyle sanmaktayız? Bizi Yaratan ile bu *yaratılış* işinden başka bir irtibatımız yok mudur? Âlemin de (*kozmoz*) Yaratan ile ne irtibatı vardır? gibi sorular işte böylesi, insanoglunun sorduğu en temel ortak sorulardır. Bunlara verilecek cevapları oluştururken aynı insanoglu dayanak olarak ya sırf kendi bilgisine veya bütün bunları *Var Kılanın* kendisini elçileri vasıtasıyla veya hicâbın arkasından konuşması sûretiyle bilgilendirmesine sırtını yaslayacaktır. Çünkü

Vücûd yani *Varlık* O'nundur, O'ndandır ve belki de O'dur. Âlem ve biz, O var olduğu için varız, bizim varlığımız O'nun varlığıdır. Biz yoktuk O vardı, sonra o varlığından bir nebze bize de verdi ve biz de O'nunla var olduk. Bize verdiği o emanet varlığı geri alacak olsa biz var olmayız, aslımız neyse ona döneriz.

O bir başına kendi zâtında müstağrak bir halde bulunuyor-ken kendindeki güzellikleri paylaşmak ve böylece paylaştığının üzerinde o kendine ait güzellikleri yine kendisi temâşa etmek ve o paylaştığının kendisini tanımasından, övmesinden hoşnut olmak isteyince bu ilâhî murâda ayna olabilecek istidâtta ki o ilk mahluk^(sav) işte bu arzu dalgalarının kabarmasıyla, taşmasıyla neş'et etmiş oldu. Böylece Ahad olan Ahmed oldu, Vâhid oldu. *Küntü kenz'*den [Ben Gizli bir Hazine idim] *Levlâke levlâk* [Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım] oluştu. Böylece o *Gizli Hazine*'nin açılması, zuhûru başlamış oldu. Ancak bu iki mertebede yine dâire-i ulûhiyyet içerisinde bulduklarından daha O'nun sıfatları, isimleri birbirinden ayrılmamıştı. Zât, sıfatlar ve isimler hepsi birdi. İşte bu ilk ikinin aşk-ı ekberinden o sıfatlar ve isimlerin birbirinden ayrılmaları doğmuş oldu. Vahdet kesrete dönüştü. Ve bu mertebede taayyün eden her bir sıfat ve isim hâricteki şeylerin her birinin hakikati oldu. Bu hakikatlerden her biri bir alta inerek basit cevherler olarak tezahür ettiler. El-Bâtin (*numen*) işte böylece artık ez-Zâhir (*fenomen*) oldu.

İşte insanoğlunun bu en temel sorularına bir cevap da Müslüman muhakkiklerden Şeyhu'l-ekber ünvanıyla meşhur Muhyiddin İbn Arabî'den böyle gelecektir. Onun kendine has diyebileceğimiz ve bir başka müellifte göremediğimiz bu kabil açıklamalarından dolayı da kendisinin bu konuda orijinal bir müellif olduğunu söyleyebiliyoruz. Çalışmamızın ilerleyen sayfalarında işte bu müellifin hem hayatını ve eserlerini inceleyeceğiz hem de konumuzla alakalı görüşlerini bulup çıkarmaya çalışacağız.

I. BÖLÜM

MUHYİDDİN İBN ARABÎ HAYATI VE ESERLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

HAYATI

Müellifimiz İbn Arabî, yazmış olduğu eserlerinde yeri geldikçe kendisi, ailesi, yakınları, yaşadığı yerler ve tanıdığı şahsiyetler hakkında da bilgiler veren bir sūfidir.¹ Evvelemirde bizzat kendisinin verdiği bu kabil bilgilerden istifâdeyle ve diğer kaynaklar da taranmak sûretiyle günümüze gelinceye kadar birçok kimsenin onun hakkında muhtelif *menâkıbnâmeler* ve biyografiler hazırlama teşebbüslerine şahid olunmaktadır.² Hususan bu

- 1 Özellikle *el-Fütûhât* isimli eserinde yer verdiği bu türden mâlumatın bazıları Nihat Keklik tarafından taranarak bir araya getirilmiştir. Bkz. N. Keklik, *İbnu'l-Arabî'nin Eserleri ve Kaynakları İçin Misdak olarak el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, 257-305.
- 2 Ali b. İbrahim el-Kârî el-Bağdadî, *ed-Dürri's-semîn fi menâkıbi's-şeyh Muhyiddin*, Beyrut, 1959 (Türkçe tercümesi: *Muhyiddin İbnu'l-Ârabî'nin Menkabeleri*, trc. A. Şener-M. Rami Ayaş, A. Ü. İlâh. Fak. Yay., Ankara, 1972); Muhammed Receb Hilmi, *el-Burhânu'l-ezher fi menâkıbi's-şeyhi'l-ekber*, Mısır, 1908; M. A. Palacios, *El Islam Cristianizado*, Madrid, 1931 (Arapça özet tercümesi: *İbn Arabî: hayâtuhû ve mezhebuhû*, trc. A. Bedevî, Beyrut, 1979; Fransızca tercümesi: *L'Islam Christianisé: Etude Sur Le Soufisme d'Ibn Arabi de Murcie*, Paris, 1982); Abdü'l-Hâfız Fergâlî Ali el-Karnî, *eş-Şeyhu'l-ekber Muhyiddin İbnu'l-Arabî: Sultânu'l-ârifin*, Kahire, 1986; M. Mahmud el-Gurâb, *Muhyiddin İbnu'l-Arabî: Tercümetü hayâtihi min kelâmihî*, Şam, 1983; Bursalı Mehmed Tâhir, *Terceme-i Hâl ve Fezâil-i Şeyh-i Ekber*, İstanbul, 1898; Nihat Keklik, *Muhyiddin İbnu'l-Arabî: Hayatı ve Çevresi*, İstanbul, 1966; M. Cihangîrî, *Muhyiddin İbnu'l-Arabî*, Tahran, 1982. R. W. Austin, *Sufis of Andalusia*, "Giriş" kısmı, London, 1971. İbn Arabî'nin ilmi biyografisi en son Fransızca olarak geniş bir doktora tezinde incelenmiş ve neşredilmiştir: Bkz. Claude Addas, *Ibn Arabi ou la Quête du Soufre Rouge*, Paris, 1989 (İngilizce tercümesi için bkz. *Quest For The Red Sulphur: The Life of Ibn Arabi*, Cambridge, 1993).

konuya hasredilmiş bu neviden müstakil eserlerle beraber pek çok diğer kaynakta da kendisinden bahsedilmiş olduğu için³ biz bu çalışmamızda müellifin hayatı ve eserleri hakkında toplu bir bilgi vermekle iktifâ edeceğiz. İbn Arabî gibi küllî bir düşünürün hayatı, eserleri ve fikirleri arasında iç içe geçen çok sıkı bir irtibat bulunduğundan, ona önce bu vecihten bir nazar atfetmemizin meseleyi bir bütün olarak hayâlimizde canlandırmamıza yardımcı olacağını düşünüyoruz.

Ailesi

İbn Arabî'nin babası Ali b. Muhammed'in, Abbâsî halifesi Müstencid Billah'ın komutanı ve yöre valisi Muhammed b. Sa'd İbn Merdenîş (ö. 567/1171) katında hatırı sayılır bir mevkiinin olduğu -hatta onun veziri olduğu da rivayet edilir⁴- ve ayrıca ünlü feylesof ve kadı İbn Rüşd (ö. 595/1198) ile de dost olduğu anlaşılmaktadır.⁵ İbn Arabî onun hakkında, çok Kur'ân okuyan, fıkıh ve hadis ilmiyle iştiğâl eden takvâ sahibi bir zât olduğunu,⁶ hatta vefatından iki hafta öncesinde etrafındakilere, "Ben on beş gün sonra Çarşamba günü ruhumu teslim edeceğim," diyerek ölüm gününü dahi haber vermiş bir kişi olduğunu söyler.⁷ Babasına

3 Hayruddin ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, VII/170-171, X/217; İbn Tagriberdî, *en-Nücûmu'z-zâhire*, VI/339-340; Askalânî, *Lisânu'l-mizân*, V/311-315; Makkarî, *Nefhu't-tîb*, I/404-417; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, III/659-661; Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefâyât*, IV/172-179; Makdisî, *Terâcimu ricâlil-karneynîs-sâdis ve's-sâbi'*, 170; İbn Kazoglu et-Türki (Sibt İbnu'l-Cevzî), *Mir'âtu'z-zamân*, VIII/736; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, III/156; İbn Şâkir el-Ketbî, *Fevâtü'l-vefâyât*, III/325-329; İbnü'l-imâd el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-zeheb*, V/188-202; Taşköprüzâde, *Miftâhu's-saâde*, I/232; Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifin*, II/40-42; Esedullah İsmailiyyân, *Ravdatu'l-cennât*, VIII/51-61; Kazvinî, *Âsâru'l-bilâd*, 334; Şârânî, *Tabakât*, I/149; Câmî, *Nefehât*, trc. S. Uludağ-M. Kara, 757-768; Yusuf İlyan Serkis, *Mu'cem*, 175-179; Ş. Samî, *Kâmusu'l-a'lâm*, I/647; C. Brockelmann, G.A.L., 790-803; *El*, III/706-711; *İA*, VIII/533-555; *DİA*, XX/493-522.

4 C. Addas, *a.g.e.*, 18. İbn Merdenîş'in şahsiyeti için bkz. C. F. Seybold, "İbn Merdenîş", *İA*, V2/769.

5 İbn Arabî, *el-Fütûhât*, I/71.

6 İbn Arabî, *Letâifu'l-esrâr*, 3.

7 "On beş gün sonra ruhunu teslim edeceği gün gelince hastalığı daha bir ağırlaştı. Son bir kez kendini toparlayıp bir şeye dayanmadan oturdu ve, 'Evlad! Göç ve kavuşma işte bugün!' dedi. Ben de ona, 'Bu yolculuğunda Allah'ın selameti üzerine

olan büyük hürmetiyle beraber tasavvufî neş'elerinin tamamıyla aynı olmadığı da yazılarında yer yer hissedilmektedir.⁸

Annesinin ise, *ensâr* soyundan takvâ sahibi bir zât olduğu (*el-Fütûhât*, I/298), babasından bir müddet sonra vefat ettiği (I/248), Fâtıma bintü'l-Müsennâ el-Kurtubî isimli kadın veliyyenin (bu veliye için bkz. bu bölümde "Tahkik Yolunda İlk Hocaları ve Bidâyet Halleri" başlığı) sohbetlerinin müdâvimlerinden bulunduğu ve adının Nûr olduğu rivayetleri bulunmaktadır.⁹

Amcası Ebu Muhammed Abdullah b. Muhammed el-Arabî ve dayıları Ebu Müslim el-Havlânî ile Yahyâ b. Yugân¹⁰ da devrin önemli sûfileri ve hatırı sayılır şahsiyetleri içerisinde sayılırlar.¹¹ İbn Arabî'nin yetişmesinde bu kişilerin de büyük tesirleri olduğu yine kendi ifadelerinden anlaşılmaktadır.¹² Babasının, vefatından önce son bir kez çocuklarının başucunda toplanmasını arzulamasından İbn Arabî'nin, ailenin tek erkek evladı olduğu ve iki de kız

---

olsun ve kavuşman mübarek olsun!' dedim. Babam bununla çok sevindi ve bana, 'Allah senden razı olsun, benim için yaptığın her şeyin karşılığını Rabbim sana kat kat versin. Şimdiye kadar senden hiç bilmediğim şeyler işittim ve itiraf etmeliyim ki hepsini de kabul etmiş değildim, ama işte şu an dediklerinin hepsini bizzat müşâhede ediyorum oğlum!' dedi. Önce alnında bedeninin renginden farklı ışıldayan bir nûr gibi beyaz parıltı belirdi ki babam da bunu hissediyordu. Bu ışık sonra yüzünü kapladı ve ardından da bütün bedenini kapladı. Onu öptüm ve vedalaştım. Ona, 'Vefat haberin gelinceye ben câmiye kapanıyorum,' dedim. O da, 'Git oğlum! Yalnız annen ve kızkardeşlerin hariç kimse içeri girmesin,' dedi. Öğlen olunca vefat ettiği haberi geldi. Yanına gittiğimde bakını ölü mü yoksa hâlâ canlı mı olduğunda tereddütte bırakacak bir halde onu gördüm. Ve bu hal üzere de onu defnettik. Azim bir meşhed!.. Bu makamın sahibi nefesler ilminin (ilmu'l-enfâs) sahibidir." *el-Fütûhât*, I/222.

8 İbn Arabî, *Fedaîluş-Şeyh Abdulazîz el-Mehdevî*, 30.

9 Bkz. A. ed-Demâsî, *el-Hubbu'l-İlâhî fî Şî'ri Muhyiddin İbn Arabî*, 11-12.

10 Amcası Abdullah'ın, rûhâniyet sahibi bir zât olduğunu söyler. Tilimsan Emiri olan dayısı daha sonraki yıllarda dünyaya sırtını dönecek ve tasavvuf yoluna girecektir. İbn Arabî onu *zâhidler* içerisinde saymaktadır (*el-Fütûhât*, II/18). Ancak "babası ölünce kısa bir süre amcası Abdullah çocuk yaştaki İbn Arabî'ye velilik yaptı" rivayeti ile "babası öldüğünde İbn Arabî otuz yaşlarındaydı" rivayeti arasında bir tenakuz olsa gerektir.

11 Bu zâtların ahvâl ve menâkıbı için Bkz. İbn Arabî, *Rûhu'l-kuds*, 98; *Dürretü'l-fâhire*, 90; *el-Fütûhât*, I/185, II/18, 118; *Muhâdaratu'l-ibrâr*, II/67, et-Tâdilî, *et-Teşevvüf ilâ ricâli't-tasavvuf*, 123-124

12 İbn Arabî, *Rûhu'l-kuds*, 96, 98; *el-Fütûhât*, I/185.

kardeşinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Önce babasının, ardından da annesinin vefatlarından sonra o, bir süre ailenin sorumluluğunu üstlenecek ve bu sebepten dolayı da bazı ailevi problemlerle karşılaşacaktır.¹³

Nesebi

İbn Arabî; asil bir soydan geldiğini, Arab olduğunu, ceddinin Benû Tayy kabilesine mensup bulunduğunu ve meşhur sûfi şahsiyet Hâtim-i Tâî'nin de büyük dedelerinden biri olduğunu söyler:¹⁴

أَنَا الْعَرَبِيُّ الْحَاتِمِيُّ أَخُو النَّدَى لَنَا فِي الْعَلَى الْمَجْدُ الْقَدِيمِ الْمُؤْتَلَّ

“Arabım ben, cömertliğin kardeşi Hâtim-i Tâî'nin soyundan. Bizim için köklü ve muazzam bir asalet ve şan vardır.” (*Divân*, 47)

Künyesi

Muhyiddîn İbn Arabî'nin tam künyesi: *eş-Şeyhu'l-Ekber Muhyiddîn Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Arabî et-Tâî el-Hâtimî*

الشيخ الأكبر محي الدين محمد بن علي بن محمد العربي الطائي الحاتمي

şeklindedir. Bu meslekteki mümtaz mevkiini belirtmek için kendisine *eş-Şeyhu'l-Ekber* (En Büyük Üstad) denilmiştir. Bazı eserlerde onun için *Sultânü'l-Ârifîn* ünvanının kullanıldığı da görülür. Lakabı ise *Muhyiddîn* (Dini İhyâ Eden)'dir. Meşhur Mâlikî kadısı ve mütekellim Ebübekir İbnü'l-Arabî'den (ö. 543/1148) tefrik edilebilmesi için bazı kayıtlarda adının *İbn Arabî* şeklinde yazıldığı da variddir. Memleketimizde ise daha çok *Muhyiddîn-i Arabî* yazılışıyla meşhur olmuştur. Fakat bu gibi imlalar yaygınlık kazanmış galat okuyuşlardır. Zira bizzat müellifin, kendi adını birçok yerde *Muhammed İbnu'l-Arabî* şeklinde telaffuz ettiği sabittir.¹⁵ Bunun yanı sıra kendisinden bahseden bazı kaynaklarda zaman

13 İbn Arabî, *Dürretü'l-fâhire*, 80.

14 İbn Arabî, *Muhâdarât*, I/155. Endülüs'ün fethinden sonra Benû Tayy kabilesinden birçok ailenin Yemen ve Suriye bölgelerinden bu yarımadaya hicret ettikleri bilinmektedir. Bkz. C. Addas, *a.g.e.*, 17.

15 *el-Fütühât*, I/267, III/339, 431, IV/457, 553; *Divân*, 57.

zaman, memleketi olması hasebiyle *el-Endülüsî* nisbet ekinin de bu künyeye ilave edildiğine şahit olunmaktadır. *İbn Süreykâ* ve *İbn Eflâtun*¹⁶ gibi lakaplar ise bazı araştırmacıların yakıştırmalarından başka bir şey değildirler.¹⁷

Doğumu, Gençliği ve Yetiştığı Muhit

Muhyiddîn İbn Arabî, 17 Ramazan 560 tarihinde (27 Temmuz 1165, Pazartesi gecesi)¹⁸ Endülüs'ün (bugünkü İspanya) güney doğusundaki Tudmir *kurâsımın* başşehri olan Mürsiye'de (bugünkü Murcia) varlıklı ve asil bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Aynı anda dünya; Endülüs'te Murâbitlar döneminin bitip Muvahhidler devrinin başlamasına, Fransa'da VII. Louis'nin krallığına, Bağdat'ta Abbâsi idaresine, Selahaddin Eyyübî'nin Kahire'yi Haçlılar'dan geri almasına ve Fâtımîler'in iktidarına son verişine, Kuzey Irak'ta Zengîler idaresinin son yıllarına, Mısır ve Suriye'de Eyyübîler'in iktidarının kuruluşuna, Abdulkadir Geylânî, Ahmed Yesevî ve Abdulkahir es-Sühreverdi'nin vefatlarına, Anadolu'da, Dânişmendî beyliğinin son yıllarına, Artukoğullarına, Selçuklulardan II. Kılıç Arslan'ın iktidarı zamanına, Bizans'ta Manuel Komnenos'un İmparatorluğuna, Mâverâünnehr'de Gaznelilerin son yıllarına, Harezmsahlar idaresine, Sibirya'nın doğusunda Cengiz Han'ın dünyaya gelişine,

16 Bu yakıştırmayı kaynak belirtmeden ilk kullanan M. Asin Palacios'tur. Bkz. "El místico Murciano Abenarabi", Boletín de la Real Academia de la Historia, No: 87, s. 99, Madrid, 1925; a.m.f., *İbn Arabî: Hayâtuhû ve Mezhebuhû*, 5. Bilâhare T. Burckhardt (*La Sagesse des Prophètes*, 7) ve H. Corbin (*Creative Imagination in the Sufism of Ibn Arabî*, 21) tarafından da bu yakıştırma kullanılacaktır.

17 Kârî el-Bağdâdî, İbn Arabî'nin menâkıbına dair olan mezkur eserinde onun şöyle bir şemâilini de vermektedir: "Orta boylu, beyaz ve yumuşak tenliydi. Sarışındı, saçları oldukça uzun ve dalgalıydı. Parlak yüzlü ve iri gözlüydü. Karnı ne göbekli ne de dümdüzdü. Sırtı ve uylukları etli değildi. Uzun parmaklı ve elinin ayaları genişti. Sesi berak ve toktu. Yüksek sesle konuşmaz ve gerekmedikçe gülmezdi. Yüzünde bir dinginlik ve hüzün vardı. Gözlerinden yaş hiç eksik olmazdı. *Sevdâ* ve *safravî mizâçlı idi*." el-Kârî el-Bağdâdî, *a.g.e.*, 20.

18 Bu tarih, Şam'da kendisiyle görüşen tarihçi İbn Neccâr'ın (ö. 643/1245) isteği üzerine bizzat kendisi tarafından verilmiştir (Makkârî, *Nefhu't-tîb*, II/163). Bazı kaynaklarda doğum günü olarak 27. günü geçmekteyse de (N. Keklik, *Muhyiddin İbnü'l-Arabî: Hayatı ve Çevresi*, 63; A. Ateş, "Muhyi-d-din Arabî", *İA*, VIII/533) doğrusunun kendi vermiş olduğu tarih olması daha uygundur.

şahit olmaktaydı. İbn Arabî'nin ailesi ve sülalesi kültürlü ve seçkin kişilerdi. O sıralarda şehir, Muvahhidler'in¹⁹ (1147-1238) idaresi altında komutan İbn Merdenîş tarafından yönetilmekteydi. İbn Arabî'nin ailesi, sekiz yaşına kadar bu doğduğu şehirde ikamet etti. Bir müddet sonra İbn Merdenîş'i yenen Mü'minî Sultanı Ebû Ya'kûb Yûsuf (1163-1184), yönetimi eline geçirince İbn Arabî'nin ailesi Endülüs'ün o sıradaki başkenti olan İşbiliyye'ye (Seville) göç etti. Bölgenin yeni emiri Ebû Ya'kûb kültüre önem veren bir siyaset adamıydı. Felsefe, tıp, astroloji, edebiyat konularına özel bir ilgisi vardı. Etrafına İbn Tufeyl, İbn Rüşd ve İbn Zühr vb. gibi meşhur ilim erbâbını toplamış ve pek çok şair, mûsikişinas, âlim ve feylesofu da bir araya getirmişti. Onun döneminde İşbiliyye şehri baştanbaşa imar edildi. Büluğ çağına kadarki dönemde İbn Arabî işte böylesi bir kültürel-siyasî ortam içerisinde bulunuyordu.²⁰

Çocukluk çağlarında ne gibi bir eğitim aldığı fazlaca bilinmemekle beraber *ehl-i tarîk* olduğunu bildiği komşuları Ebû Abdullah el-Hayyat isimli bir zâttan ilk Kur'ân-ı Kerim derslerini aldığını kendisinden öğrenmekteyiz.²¹ Yine bu yıllarda amcasının tarikat kardeşlerinden ârif bir zât olan Ebû Ali el-Şakkâz ile tanıştırıldığını ve hasta olduğu bir günde bu zâtın kendisini ziyarete gelmesini hiç

19 "Ben Müstencid Billah zamanında, Mürsiyede, Sultan Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Merdenîş'in devletinde dünyaya geldim. O sıralarda, Cuma günleri imamın hutbede Müstencid Billah'ın ismini zikrettiğini hatırlıyorum." Bkz. *Muhâdaratü'l-ibrâr*, I/128. Ayrıca bkz. S. M. İmâmüddin, *Endülüs Siyasî Tarihi*, trc. Y. Yazar, 306 vd.

20 O yıllarda "*Evliyânın Kerâmeti*" gibi meseleler etrafında süfiler, kelâmcılar ve fakihler arasında ciddi tartışmaların olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. M. Fierro, "The Polemic About the *Karâmât al-Awliyâ'* and The Development of Sufism in al-Andalus in 4./10.-5./11. Centuries", 236-249. İbn Arabî de bunu doğrular mâhiyette bizzat kendinin de şahit olduğu bir olayı anlatır. 586/1190 yılında mucize ve kerâmeti kabul etmeyen bir feylesofla bir velî karşı karşıya gelirler. Şeyh efendi bir mangal kömürü kendi üzerine döker ama ateş ona bir zarar vermez. Fakat bir parça ateş korunu feylesofun eline verince ateş onun elini yakar. Bunun üzerine feylesofa dönerek, "Gördün mü ateş emir altındadır, yakması emredilince yakar, yakmaması emredilince de yakmaz," der. İbn Arabî bu olaydan sonra feylesofun tevbekar olduğunu söyler (*el-Fütûhât*, III/58).

21 İbn Arabî, *Rûhu'l-kuds*, 93. Bu zâtle tekrar karşılaşacaktır. Bkz. bu bölümde "Seyahatleri" başlığı..

unutamadığını söyler. Büluğ çağıyla beraber İbn Arabî'nin sıkıntılı günleri de başlayacaktır. Kendi samimî itiraflarında bu dönemde müreffeh bir hayatın ve de arkadaş çevresinin tesirleriyle ibadet hayatında bazı gevşemeler olduğunu hisseder: "...Bazı zamanlar arkadaşlarla o kadar çok oynar eğlenirdik ki yorgunluktan uyuyakalır ve sabah namazının geçmesine az bir zaman kala zar zor uyanır, adına abdest bile denemez bir şekilde baştan savma bir abdest alırdık. Camiye cemaate yetişmek yerine evde bir Fatiha bir de Kevser süresiyle namazımızı kılardık. Bazen kendimi diğer arkadaşlardan daha iyi hissettiğimde abdestimi alır ve ben yalnız başıma camiye giderdim..."²²

İbn Arabî bu delikanlılık yıllarını daha sonraları câhiliyye (gaflet) yılları olarak da anacaktır (*el-Fütûhât*, I/201). Bu kısa süren büluğ çağı bocalamalarından sonra bir mânevî işaretle inzivâya çekilip artık kendi iç dünyasını dinlemeye karar verecektir ki (III/45) o esnada on altı yaşlarındadır.²³ İşte mânevî hayatını bu şekilde disipline soktuktan sonra artık mârifet kapılarının da bu halvetlerdeki riyâzetlerinin neticesinde kendisine yavaş yavaş açılmaya (*feth*) başlandığını söyler (I/616). Bazen on dört ay kadar bu halvet durumunda kaldığı rivayet edilir.²⁴

Yaşadığı bu zühd döneminin bazı zamanlarında da şehrin kabristanında murâkabeye çekilir ve bu esnada bazı mevtânın kabir hallerine de vâkıf olurdu.²⁵

22 *Rûhu'l-kuds*, 42.

23 *el-Fütûhât*, II/425. Kendisi 580 yılını vermektedir. Fakat başka yerlerde bu olayın bir iki sene daha önce gerçekleştiğine dair imâlar da bulunmaktadır.

24 İbn Arabî, *Vesâilu's-sâil*, 21. "...O [İbn Arabî] ilk kez Muharrem ayının başında İsbiliyye'de halvete girmiş ve dokuz ay sonra Ramazan bayramı günü halvetten çıkmış.. Bu süre zarfında daima oruçluymuş..." Bkz. Müeyyedüddin el-Cendî, *Şerhu fusûs'il-hikem*, 109.

25 "Bir aralar tek başıma mezarlıkta inzivâya çekilmeyi âdet edinmiştim. Şeyh Yûsuf el-Kûmî benden söz edip, 'Falanca, dirileri bırakmış ölülerle oturup kalkıyor,' demiş. Ben bunu duyunca, 'Gel de kimle sohbet ettiğimi bizzat gör,' diye kendisine haber saldı. Kuşluk, namazından sonraydı baktım çıktı geldi. Tam o esnada ben yüce bir ruhla sohbet ediyordum. Kûmî sessizce yanıma sokuldu, yüzünün rengi atmıştı, başını öne eğip öylece kalakaldı. Ben de onun bu haline bakıp gülüyordum. Görüşmem bitince yüzünü kaldırdı ve beni alımdan öptü. O zaman kendisine, 'Üstadım, ölülerle oturup kalkan kimmiş, ben mi sen mi?' diye sordum. Bana, 'Kesinlikle ben,' dedi ve gitti." *el-Fütûhât*, III/45; IV/95.

Tahkik Yolunda İlk Hocaları ve Bidâyet Halleri

Meşhur meşşâî feylesofu ve kadı İbn Rüşd'ün ilmî hayatında sınırlı bir şekilde yer almış iki sūfiden biri de o sıralarda daha henüz on beş yaşlarında bulunan İbn Arabî olmuş ve merakını çeken bu gençle İbn Rüşd bizzat görüşme talebinde bulunmuştu. İbn Arabî bu görüşmeyi şöyle anlatır:

“... Bir gün kadı Ebu'l-Velid İbn Rüşd'le görüşmek üzere Kurtuba'ya gelmiştim. Halvetim esnasında Rabbimin bana açtığı kapılar (مَا فَتَحَ اللَّهُ بِهِ عَلَيَّ فِي خَلْوَتِي) kulağıma gelmiş ve bunun üzerine benimle tanışmak istemiş. Bu konuda kendisine ulaşan haberleri duyunca çok ilgisini çekmiş. Beni onun yanına güya bir şey için babam göndermişti, ama esas mesele benim onunla bir şekilde tanışmamı sağlamaktı. O zaman daha ben henüz yüzünde tüy bitmemiş bir çocuktum (sabiyyun). Yanına girdiğim zaman oturduğu yerden kalktı ve muhabbet ve hürmetle beni kucakladı, sonra 'evet' dedi. Ben de ona karşılık 'evet' dedim. Onu anladığımı düşünerek mutluluğu daha da arttı. Ben ona bu mutluluğu veren şeyin ne olduğunu hissedince bu sefer 'hayır' dedim. Bunun üzerine bozuldu, yüzünün rengi değişti. Düşündüğü şeyde şüpheye düştü. Bana, 'Senin keşf ve feyz-i ilâhî'de bulduğun şey mantığın (nazar) bize verdiği şey midir?' diye sordu. Ona hem 'evet' hem 'hayır' diye cevap verdim. 'Bu 'evet' ve 'hayır' arasında ruhlar yerlerinden, boyunlar cesedlerinden fırlar,' deyince benzi sarardı, titreme geldi, birden sanki elli yaş yaşlandı. Ne demek istediğimi anlamıştı... Yani müdâviü'l-külûmdan [yaraların iyileştiricisi anlamında, kutbun sıfatlarından] bahsediyordum. Daha sonra benim hakkımda sahip olduğum intibâni, bana muvafık mı yoksa bana muhalif mi olduğunu aktarmak üzere babamdan bir kere daha buluşma talebinde bulunmuştu. O fikir ve aklı nazar ehli birisiydi. 'Bu zamanda, herhangi bir ders görmeden, bir mütâlaadan etkilenmeden, bir kitabı kıraat etmeden hasılı bir dizi inceleme-araştırma yapmadan cahil bir şekilde (!) halvete girip de böylesi bir bilgiyle oradan çıkan birini bana gösterdiği için de Allah'a şükrederim,' demiş. 'Bu gibi hallerin erbâbı kalmadı, hiç görmedik,'

demiş. Allah'a hamdolsun ki işte biz bu zamanda bu erbâbın birisiyiz, Kapalı kapıların açıcısıyız. Yine O Allah'a hamd olsun ki beni rû'yeti ile şereflendirdi.”

İbn Arabî'nin İbn Rüşd'le ikinci görüşmesinden ise İbn Rüşd'ün haberi olmadı; zira bu görüşme zâhir gözûyle değil de ancak süfilere has bir yöntemle mânevî âlemde gerçekleşmişti. İbn Arabî'nin anlatımıyla: “Daha sonraki yıllarda kendisiyle bir ikinci kez görüşmeyi isteyince Allah'ın rahmeti üzerine olsun kendisi sûretiyle beraber benim vâkıama getirildi ve onunla benim arama ince bir perde kondu. Ben o perdeden baktığımda onu görebiliyordum ama o beni göremiyor, benim mekânımı bilemiyor ve benden uzak kalıyordu. Bunun üzerine onun bizim murâdımız üzere olmadığını anladım. Onunla 595 yılında Merâkeş'te Hakk'a rücû (درج) ettiği yıla kadar bir daha bir araya gelmedik. Vefatından sonra naaşı kabrinin bulunduğu Kurtuba'ya getirilmişti. Cenazeyi getiren bineğin bir tarafına onun tabutunu diğer tarafına da dengelesin diye onun eserlerini koymuşlardı. Ben, yanımda Ebû Saîd'in veziri fakih, edîb Ebu'l-Hasen Muhammed b. Cubeyr ve efendim Ebu'l-Hakem Amr b. Serrâc ile olanları izliyordum. Ebu'l-Hakem bize dönüp, 'İmam İbn Rüşd'ü bu bineğin üzerinde ne dengede tutuyor baksanıza! İşte İmâm işte amelleri, yani te'lifâtı,' dedi. Bunun üzerine İbn Cubeyr de, 'Hay ağzına sağlık, ne de güzel yakıştırdın evlat!' demişti. Ben de bu olayı bir mev'ize olarak hatırlarım. Allah onların hepsine rahmet etsin! Bu cemaatten bugün benden başkası hayatta değil. Bu olay için şu beyti söyledik:

هَذَا الْإِمَامُ وَهَذِهِ أَعْمَالُهُ يَا لَيْتَ شَعْرِي هَلْ أَتَتْ أَمَالُهُ

'İşte imam ve işte eserleri! Ah bilebilseydim, gerçekleşmiş midir emelleri?'²⁶

26 Bkz. *el-Fütühât* (Thk.), II/372-373, V/105. İbn Rüşd'ün hayatında bir yere kadar alaka duyduğu ikinci süffî kişi de yine İbn Arabî'nin şeyhlerinden biri olan Ebu'l-Abbas es-Sebtî olmuştur. Bir keresinde talebesi İbnu'l-Feresî, bu şeyhin meclisine gidip kendisine onun fikirleri hakkında bilgi getirmekle görevlendirmiş, dönüşte de İbnu'l-Feres hocası İbn Rüşd'e: “Kadîm hükemânın görüşleriyle çok benzer görüşleri var efendim,” diye rapor vermişti. Tâdill, 453-454; Josep Puig, “Materials on Averroes's Circle”, 250-251.

İbn Arabî, yukarıda bahsettiğimiz bu ilk halvetlerinden birinde Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed^(sav) ile mânâ âleminde görüşür ve bu görüşmede Hz. Muhammed ona, “Bana sımsıkı tutun kurtulursun,” (إِسْتَمْسِكْ بِي تَسْلِمًا) deyince²⁷ İbn Arabî derhal tevbede bulunarak Allah’a [Yolu’na] döndüğünü anlatır.²⁸ Bu mânevî işareti İbn Arabî önceleri, Hz. Muhammed’in^(sav) hadislerini *ilm-i hadîs* açısından, zâhiren de tahsil etme ve onlara tâbi olma (*temessük bi’l-hadîs*) manasında anlayacak ve bu yüzden kendini uzun bir süre *hadis ilmine* verecektir. Etrafındaki ilim erbâbının onu *re’y* kitaplarına teşvik etmesi ise yukarıdaki bu hadiseden dolayı sonuçsuz kalacaktır.²⁹ Kendilerinden hadis okuduğu hocalarının birçoğu da zâten sūfî muhaddislerdi. Mesela hocalarından muhaddis Eyyüb el-Fihrî (ö. 609/1212), Ebû Medyen’in müridiydi. İbn Harrât (ö. 582/1186), İbnu’l-As ve Zevâvî de hâkezâ sūfîlerle irtibatlı kişilerdi. Mâmâfih hocaları arasında İbn Hubeş (ö. 584/1188), İbn Ât (ö. 609/1212), İbn Bakî (ö. 625/1228) ve İbn Vâcib (ö. 614/1217) gibi sūfî olmayanlar da vardı. Bu yıllarda kendisini daha çok zâhirî ilimlerle mücehhez kılmaya çalıştığını görmekteyiz. On sekiz yaşında meşhur kıraat âlimi Ebûbekir el-Lahmî’den (ö. 585/1189) yedi vecih üzerinden kıraat ta’lim eder ve ayrıca İbn Şureyh’in *el-Kâfi*’sini ondan okur. Abdurrahman el-Süheyli’den de (ö. 581/1185) bazı hadis kitaplarının yanı sıra İbn Hişam’ın *es-Sîre*’si üzerine yazdığı *Ravzu’l-ünf alâ Sîreti İbn Hişam* isimli ünlü eserini okur. Kadî İbn Zerkûn’un derslerine uzun süre devam ederek ondan *icâze-i âmme* alır.

İbn Arabî herhangi bir muayyen fikhî mezhebe bağlı olmadığını belirtirse de³⁰ yetiştiği muhit gereği birçok Mâlikî ve Zâhirî hocadan fıkıh dersleri görmüştür. Meşhur fıkıh âlimi Abdulkah el-Ezdî el-İşbilî’den (ö. 581/1185) bazı hadis ve fıkıh kitaplarının

27 İbn Arabî, *Divânu’l-maârif*, 214.

28 *el-Fütûhât*, II/491, IV/172.

29 *Kitâbu’l-mübeşşirât*, 90.

30 *Divân*, 47.

yanı sıra özellikle Zâhiri fikhına dair İbn Hazm'ın (ö. 456/1064) kitaplarını okumuştur. Onun zâten Zâhiri fakihî İbn Hazm'a karşı özel bir sevgisi olduğu eserlerinde sıkça görülür.³¹ Zira o da İbn Hazm gibi kıyâsî kabul etmez ve bir mezhebi körü körüne taklid etmenin de doğru olmadığını söylemektedir. Bu sebepten bazı kim-seler onu Zâhiriyye'nin o esnada Endülüs'teki adı olan Hazmiyye (İbn Hazm'a nisbetle) mezhebinin takipçisi olarak gösterirlerse de³² buna karşı o şunları söyler:

لَسْتُ مِمَّنْ يَقُولُ قَالَ ابْنُ حَزْمٍ   نَسَبُونِي إِلَى ابْنِ حَزْمٍ وَإِنِّي
لَا وَلَا أَحْمَدُ وَلَا التُّعَمَّانُ   لَسْتُ مِمَّنْ يَقُولُ قَالَ ابْنُ حَزْمٍ

“Beni İbn Hazm'ın takipçisi yaptılar, oysaki

Ben ‘İbn Hazm dedi ki’ diyerek lafa başlayanlardan değilim

Ne ‘İbn Hazm dedi ki’, ne ‘Ahmed [b. Hanbel] dedi ki’

Ve ne de ‘Numan [Ebû Hanîfe] dedi ki’ diyenlerden değilim”³³

“Şeriat ilimlerinden de hacetini göreceğ kadar öğrenilmeli”³⁴ diyen İbn Arabî'nin fikhî görüşleri üzerinde çok fazla durulmuş değildir. Mesela şu görüşleri onun zâhiri konularda ne kadar selefi meşreb olduğunu göstermektedir: “Allah, fikhî konulardaki ihtilafı, kullarına bir rahmet ve bu konularda onlara bir genişlik yapmıştır. Hal böyleyken zamanımızdaki fakihler şeriatın insanlara verdiği bu genişlikten mukallid insanları men etmekte, onları kısıtlamaktadırlar. Mesela Hanefî mezhebinin taklid eden bir kişiye, ‘Karşılaştığın şu meseleden dolayı

31 *el-Fütühât*, II/302, 519; *Divân*, 205-206; *el-Mübeşşirât*, 90.

32 Demiri, *Hayâtu'l-hayvân*, I/157; I. Goldziher, *Zâhirîler*, trc. C. Tunç, 139, 147-148.

33 *Divân*, 47. [İkinci beyit İbnü'l-İmâd'ın *Şezerâtü'z-zeheb*'inde (V, 200) anılır.] Makkarî de onun için “İbadetlerde zâhiri mezheb, itikadda ise bâtinî meşreb,” olduğunu söyler (Makkarî, *a.g.e.*, I/567-569). Bu konuda, “Sabbân der ki; ‘Hakka'l-yakîn mertebesinde olan sûfinin ahkâm meselelerinde başkasına uyması haramdır” (Bkz. Şeyh Senûsî, *Nassın Uygulanışı*, trc. A. Timurtaş, 158). Kimileri de bu meseleyi daha da ileriye götürerek Şeyh'in ilm-i bâtında olduğu kadar ilm-i zâhirde ve fikhî konularda da müstakil bir *müctehid-i mutlak* olduğunu iddia eder ve bir de kendisine *mezheb-i Ekberî* isnâd ederler. Mâmâfih onun bu iddiaları doğrulayacak bazı görüşlerine de rastgelinmektedir. Bkz. M. Chodkiewicz, *An Ocean Without Shore*, 55; M. M. el-Gurâb, *el-Fikh inde-Şeyhi'l-ekber*, 7.

34 *el-Fütühât* (Thk.), IX/349.

sakin Şâfi'î'den bir ruhsat aramaya kalkma,' derler. Her mezheb için böyle söylerler. Bu, din mevzuunda çok büyük bir bela ve zorlamadır (الخرج). Halbuki bizzat Allah 'Din'de size hiçbir zorluk yükledi' (Hac, 22/78)- buyurmuştur. Şeriat, müçtehidin kendisi ve tâbileri için gerekli olan hükmü ortaya koymuştur. Fakat bu fakihler buna mâni olmaktadırlar. Sebepleri de güya bunun dini bir oyuncak haline getireceği zanlarıdır. Fakat bu tamamıyla onların cehâletlerini ortaya koymaktadır... Mesele onların zannettiği gibi değildir." (el-Fütûhât, I/392)

Bununla beraber bir başka yerde de, işine geldiği gibi hüküm tercih etmenin ne kendisi için ne de kendisini takip eden müridleri için câiz olmadığını belirtir (I/723). İctihad kapısının da açık olduğunu söyler. "Eğer Allah bana uzun ömür verirse ileride bütün fikhî meselelerin çıkış sebepleri ve çözümlerini önce zâhirî açıdan ele alıp halleden ve sonra da her bir meselenin insan batinındaki hükümlerinin neler olduğunu açıklayan hacimli bir eser yazmak niyetindeyim," diyerek fıkıh ilmine olan vukûfunu da ortaya koymaktadır.³⁵

Tahsil hayatına ve ilgisinin genişliğine ilişkin bu anlatımlardan sonra tekrar ilk halvetlerinde yaşadığı hallerle dönersek: İbn Arabî'nin seyr ü sülûkündeki bu mânevî hallerin başlangıcını daha sonra bir fetret devri izleyecektir ama o kısa sürede bu hali atlatır.³⁶ Ve bu halden sıyrıldıktan sonra da kendisine ilk bildirilen şey, mâneviyât ehlinin mertebeleri ve onların hangi esmânın tasarrufu altında oldukları hususu olacaktır.³⁷ Her ne kadar o,

35 Bkz. el-Fütûhât, I/334, 494; II/165, 685; III/70, 336.

36 "...Fetret, bu yolun yolcularınca iyi bilinir ve kaçınılmaz bir şekilde hepsi de onunla mülâki olurlar. Bu hal gelen kişide netice iki türlü olur. Birincilerde, yani ilâhî inâyet ehli ve Allah'ın koruması altında olan kimselerde olduğu gibi bu hali bir hayret ve mücâhede başlangıcı takip eder. İkincilerde ise bu fetret hali kalıcı olur ve o kişiyi kesinlikle terketmez. Kişi de bu durumdan bir türlü çıkmaya muvaffak olamaz. Beni bu hal sardığında vâkıamda Rabbî gördüm. Bana, 'Rüzgarları rahmetinin önünde müjde olarak gönderen O'dur,' (A'râf, 7/57) âyetini okudu. Bunun benim bu halden kurtuluşum için bir işaret olduğunu hemen anladım." el-Fütûhât, IV/172.

37 "Bu makamâta ben daha seyrimin bidâyetinde kavuştum. Beş yüz seksen yılıydı." el-Fütûhât, II/425. Bu ifadeden o esna da İbn Arabî'nin 20 yaşlarında olduğu anlaşılmalıdır.

“Bidâyetinde, kendisine dertlerimi açacak dünya sathında hiçbir müşdidim yoktu,” (*el-Fütûhât*, II/548) demekteyse de daha sonraları bazı zâtlarla mülâkî olacak, onların her birinden ayrı istifâdeler elde edecek ve bundan sonraki hayatında da her söz geldiğinde kendilerinden büyük sitâyişlerle bahsedecektir. Bu tecrübelerden sonraki açıklamalarında ise İbn Arabî hayatı boyunca gerek zâhir ehli ve gerekse bâtın ehli birçok üstattan istifâde ettiğini söylemekten çekinmeyecektir.³⁸ Mesela bâtın ehlinden elini tuttuğu ilk zâtın, ilk müşdidim dediği Ebu'l-Abbas el-Uryebî olduğunu söyler³⁹ ve bu zâta olan ilk bîatını da şu ifadelerle anlatır: “Henüz bu yollarda idim ki İşbiliyye'ye gelen ilk şeyhim, kendisine bağlandığım ilk müşdidim el-Uryebî'nin huzuruna çıktım. Kendisi tam bir zikir ehli idi. Benim hangi mânevî halde ve hangi ihtiyaç içerisinde olduğumu bilirdi. Bana, ‘Allah Yolu’na (*tarikullah*) girmeye gerçekten azimli misin?’ diye sordu. Ben, ‘Abd azimli olabilir, lakin sebât Allah’tandır,’ dedim. Bunun üzerine bana, ‘Kapını kapatır, bütûn sebep bağlarından sıyrılır, yalnız O Vehhâb olanla olursan işte o zaman Allah seninle hicâbsız konuşur’ - *سدّ الباب، واقطع الأسباب، وجالس الوهاب، يكلمك الله من دون حجاب* - dedi. Ben de onun bu tavsiyelerini bana *feth* vâkî oluncaya kadar uyguladım.”⁴⁰ Ayrıca, “İlk müşdidimin devam ettiği ve bana verdiği zikir *Allah* esmâsıydı,” diyerek bu zâttan *telkîn-i esmâ* aldığını da ifade etmektedir (*el-Fütûhât*, III/298-300). O bu şeyhi ile bir diğer şeyhi olan Şeyh Ebû İmrân el-Mirtûlî (II/13) arasında tasavvuf ilminde önemli bir neş'e ve tarz farkı olan bir konuyu da şöyle anlatmaktadır: “İnsanlığın mevcut hali beni çok üzüyordu. Bir

38 Kendilerinden istifâde ettiği 300'ü mütecâviz zevât-ı kirâmın her birinin mânevî hallerine ve hikmetli sözlerine eserlerinde çokça yer vermektedir. Başta *el-Fütûhât*, *Kitâbu'l-kutb*, *Dürretu'l-fâhire* ve *Rûhu'l-kuds* olmak üzere birçok eserinde bu zâtların bu kâbil hallerinden bahseder. Hususan son iki eseri müstakîl olarak bu şahsiyetlerin ahvâl ve menâkıbına hasredilmiştir. Ayrıca kendilerinden ilim okuduğu hocaların ve kitaplann listesini *İcâze* isimli eserinin baş kısmında sıralamaktadır. Bkz. *el-İcâze*, 23-32. Bu eser için ayrıca bkz. N. Keklik, *a.g.e.*, 279-305.

39 Bu zâtın adı bazen Ebû Ca'fer Ahmed el-Uryebî olarak da verilmektedir.

40 İbn Arabî, *Rûhu'l-kuds*, 76.

gün bu düşüncelerle hayli dertli bir halde Uryebî'nin huzuruna girmiştım. O, halkın Hakk'a olan muhalefetlerinden dolayı üzüntülü olduğumu anlayınca 'Evladım sen halka değil Hakk'a bak!' dedi. Onun huzurundan ayrıldıktan sonra daha aynı sıkıntılı hal üzerimdeyken bu sefer Şeyh Mirtûlî'nin meclisine geldim. Beni görünce o ise, 'Evladım sen kendine bak!' dedi. Bunun üzerine ben artık dayanamadım ve, 'Ey üstadım! Biriniz Hakk'a bak diyor diğeriniz, kendine bak diyor, ben ikiniz arasında şaşırıp kaldım, ikiniz de bu yolun kâmil rehberlerisiniz, peki hanginizin sözü doğrudur?' diye sordum. O, 'Her ikimiz de halimize göre sana yol gösterdik. Ama esas olan Şeyh Uryebî'nin dediği doğrudur. Umarım ki bir gün onun dediği o mertebeye erersin. Aslında sana da bana da yaraşan onun dediğine kulak vermektir,' dedi. Ben onun bu dürüstlüğüne hayran bir halde tekrar Uryebî'ye gittim ve Mirtûlî'nin dediklerini aynen ona naklettim. Bunun üzerine o da, 'Ne güzel demiş. Ben *yoldaşa* (*refik*) işaret etmişim o ise *yola* (*tarik*) işaret etmiş. Şimdi sen hem onun dediğini ve hem benim dediğimi beraberce alırsan hem yolu hem de yoldaşı birleştirmiş olursun,' dedi." (*el-Fütühât*, II/224)

Nitekim İbn Arabî de, daha sonraki zamanlarda ilk şeyhim dediği bu Uryebî ile kendi mânevî meşrepleri arasında bazı farklar ortaya çıktığını da şöyle söyleyecektir: "...Şeyhimiz Ebu'l-Abbâs Uryebî yolun sonunda *îsevî* idi. Yani bu yolda şeyhimizin nihayeti *îsevî* idi demek istiyorum. Bu ise bizim başlangıcımızdı. Sonra biz, *feth-i müsevîye* naklolunduk... Sonra *Hüd'a* ve daha sonra bütün peygamberlere naklolunduk. Bütün hepsinden sonra ise *Muhammed'e* naklolunduk." (*el-Fütühât*, I/249)

Yine bu yıllarda İbn Arabî'nin *Hızır*^(as) ile ilk mülâkî oluşu da gerçekleşecek ve ondan *hırka* giyecektir (I/186). O ancak bu olaydan sonra *tahkik* yoluna, *tasavvuf* yoluna ilk intisâbım gerçekleşti diyecektir.⁴¹ Ayrıca yine aynı senenin sonlarına doğru kendisinin

41 O sırada kendisi 20 yaşlarında bulunmaktaydı (*el-Fütühât*, II/471).

Hatmu'l-Velâye (Muhammedî Velâyetin Mührü) olduğunu kendisine bildirildiğini de söyler.⁴² İbn Arabî'nin tasavvufî hayatında ve görüşlerinde çok önemli bir yeri olan bu husus kendisine, daha sonraları, Fas'da bulunduğu sıralarda şerh de edilmiştir.⁴³

Kendilerinden yüz yüze görüşüp istifâde ettiği yüzlerce şeyh arasında, keşf sahibi Sâlih el-Adevî, elinin emeği ile geçinen ve duâsı makbul bir zât olan ve de kendisinden ruhlarla irtibat kurmayı öğrendiği Ebu'l-Haccâc Yûsuf, ruhuna hüzün ve gözyaşının hakim olduğu Ebû Muhammed el-Bâgî, *abdaldan* olup daima dağlarda ve sahil boylarında dolaşan ve şehre hiç inmeyen Ebû Abdullah Muhammed, Fâtıma bintü'l-Müsennâ,⁴⁴ Ebu'l-Abbâs es-Sebtî (ö. 601/1205) ve İbn Kassım (ö. 606/1209)⁴⁵ bu gibi kâmillerin sadece bazılarıdır.

Evlihlikleri ve Çocukları

Muhiyiddîn İbn Arabî ilk evliliğini,⁴⁶ kendi memleketinin ileri gelen şahsiyetlerinden M. Abdûn el-Bicâî'nin kızı Meryem ile, o

42 Nakleden: Cendî, *a.g.e.*, 109.

43 *el-Fütûhât*, II/49. İbn Arabî her velînin bir peygamber gönderildiği göz önünde bulundurulacak olursa en az bir o kadar da o peygamberin velî vârisleri olduğu anlaşılır (*el-Fütûhât*, III/208). İşte bunların içerisinde o, sadece Muhammedî velâyet meşrebinin kendisiyle son bulunduğunu ilan eder. Bu, kendinden sonra bir daha velî gelmeyecek manasına gelmez. Mesela *isevî*, *müsevî*, *şiftî*, *ilyâsî* vb. gibi meşreblerden Müslüman velîler gelebilir. Fakat *Muhammedî meşreb velîlik* kendisinde hitâm bulmuş olmaktadır.

44 İbn Arabî'nin annesinin sohbetlerine devam ettiği bu hanım sûfiye İbn Arabî de bir zaman hizmet ederek ona kendi elleriyle, sadece kendisinin girebileceği sazdan bir kulûbe dahi yapacaktır. Bu hanım velî vefatına kadar burada barınmış ve insanların getirdiği yiyeceklerle idâme-i hayât etmiştir. O sıralarda 95 yaşlarında olduğunu söylediği bu zâtın bir keresinde kendisine; ağlayan sûfilere hayret ettiğini, zira kendi gözlerinin daima Allah'a baktığını, böyle halde de ağlamak değil sevinmek lazım geldiğini söylediğini aktarır. Ayrıca *Fâtihâ Süresi*'nin de bu zâta teccüssüm edip daima onun hizmetinde bulunduğunu da söyler. "*Annem onu ziyarete geldiğinde ona beni göstererek, 'Bu benim evlâdımdır, senin ise babandır' [?] ona iyi davran karşı çıkma!*, bana da, 'Annen Nûr, senin toprak anandır ben ise ilâhî anım,' demişti." Bkz. *el-Fütûhât*, II/46, 348, 387, 505; *Rûhu'l-kuds*, 73.

45 İbn Arabî bu zâtın *fakîh* kisvesi altında bir sûfî olduğunu ve *melâmet* neşesinde bulunduğunu söylemektedir (*el-Fütûhât*, III/34).

46 Önceleri bekar yaşamasının sebebinin zâhidlik yıllarında evlenmekten tiksimesi olduğunu ama on sekiz yaşına gelince Hz. Peygamber'in